

2. Захарчук–Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини / Р.В. Захарчук–Чугай. – Київ, Наукова думка, 1979 р.
3. Селівачов М. Лексикон української орнаментики / М. Селівачов. – Київ, Редакція вісника «АНТ», 2005 р.
4. Кубищвич В. Етнічні групи південнозахідної України (Галичина) на 1.1.1939 / Володимир Кубишович. – Otto Harrassowitz – Wiesbaden – 1983.

*Гиря Інна
(Полтава, Україна)*

ПОДВИЖНИЦІ СУЧАСНОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Сучасне народне мистецтво – широке містке поняття, в якому закладено органічний і тісний зв'язок з життям народу. Народна творчість є, по суті, основою культури кожного народу, її душею глибинним потенціалом, що живить своїми невичерпними творчими силами професійне мистецтво.

Форми вияву народної творчості на всіх етапах історії і в різному середовищі є різними в наслідок специфічних для даного часу й місця суспільних – класових і національних зв'язків. Водночас у народному мистецтві так чи інакше знаходять вираз світобачення і світогляд народних мас, творчий темперамент і геній народу, традиції попередніх поколінь, здатність органічно і творчо засвоювати нове та підійматися до вершин досконалості. Чимало таких граней досі ще не зовсім відкриті і не осмислені дослідниками українського народного мистецтва.

Найбільш масовим, улюбленим видом народного мистецтва є вишивка. Її місце та роль у житті людини, в обрядово-ритуальній сфері освячені віковими традиціями, відгомін яких дійшов до наших днів. Вона завжди використовувалася, як оберіг від лиха, негараздів, хвороб, як побажання щастя й добра. Виняткової уваги заслуговували подвижниці сучасного народного мистецтва творчість яких висвітлюється у праці «Оранта нашої світлиці» Євгенії Шудрі.

Однією з перших подвижниць сучасного народного мистецтва України є Олена Пчілка (псевдонім Ольга Петрівна Косач). Народилася 29 червня 1849 року в містечку Гадяч на Полтавщині в родині небагатого поміщика – письменник, етнограф, знавець, фольклорист і критик мистецтва.

Початкову освіту дістала вдома; далі закінчила Зразковий пансіон для шляхетних панянок (1861–1866), склала іспити з курсу вищих наук у Київській першій чоловічій гімназії. Відвідувала курси для вільних слухачів на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира.

Діяльність цієї заповзятої жінки плідна та багатогранна, навіть коли взяти бодай один її внесок у галузі народного орнаменту. З початку 1870-х років Ольга Косач збирає зразки одягу, вишивок, орнаменту тощо. 1876 року в Києві виходить друком великим форматом її ґрунтовна праця «Український народний орнамент» з 31-єю таблицею та передмовою, підготовленою за настановою М. Драгоманова та В. Антоновича. Це дослідження принесло Ользі Петрівні визнання як глибокому знавцеві вишивки.

Слідом за першим друком з'являється збірник орнаментів Ольги Косач «Українські взори» (1879), але без попередньої передмови та зі зменшеною

кількістю візерунків (15 таблиць). 1900 року «Українські взори» побачили світ із невеличкою різницею в деяких візерунках. Це видання було показано на Всесвітній виставці в Парижі (квітень-листопад 1900 р.) у кустарному відділі Росії. Надрукований 1902 року збірник «Українські взори», у тому ж форматі, призначався для Першої Всеросійської кустарної виставки в Петербурзі та для XII Археологічного з'їзду в Харкові.

Четвертий випуск «Українських узорів» (1912) присвячується Волинському краю. Він складався з 12 таблиць меншого формату. Цей випуск побував на Другій Всеросійській кустарній виставці у Петрограді 1913 року.

П'ятим випуском «Українські узори» (10 таблиць) вийшли аж у 1927 році, під час відзначення 10-ліття Жовтневої революції.

У 1905–1906 роках О. Пчілка стала віце-головою комісії для влаштування Першої кустарної виставки в Києві, а 1908 року – членом Українського наукового товариства в Києві. Працювала в гадяцькій «Просвіті», редагувала «Газету гадяцького земства» (1917–1919), створила гурток українознавства для шкільної молоді Гадяча.

Її дочка, Ольга Косач-Кривинюк (досвідчена вишивальниця), слідом за матір'ю, на кошти чоловіка видала «Українські народні узори з Київщини, Полтавщини й Катеринославщини. Вирізування й настилування». Другий випуск, підготовлений нею до друку, був переданий із Канади до музею Лесі Українки.

Олену Пчілку поховано на Байковому кладовищі Києва, поруч із її великою дочкою Лесею Українкою [1].

Колекціонер, меценат, засновник одного з перших на Україні приватного музею у Лубнах – Скаржинська Катерина Миколаївна, народилася 19 лютого 1852 р. у Лубнах Полтавської губернії. Походила з дворянського роду Райзерів – вихідців зі шведської Померанії. За материнською лінією належала до роду Лодигіних.

Здобула екстерном освіту у жіночій гімназії у Лубнах, навчалася на Бестужевських Вищих жіночих курсах у Петербурзі, але не завершила через переведення чоловіка до іншого місця. Приятелювала з відомим російським критиком В.В. Стасовим, за порадою якого познайомилась з колекціями Ермітажу та Академії мистецтв.

На її кошти на Лубенщині проводились археологічні розкопки. У Круглику заснує народну школу, бібліотеку; аматорський український театр. 1880 р. започаткувала перший в Україні приватний музей, першим попечителем якого був Ф. Камінський. Заклала у маєтку дендрарій. У 1883 р. знайомиться з відомими українськими колекціонерами В. В. Тарновським, С. А. Мазаракі та їх колекціями. Бере активну участь у виставковій діяльності. Скаржинську обрали членом кількох наукових товариств — Московського нумізматичного, Всеросійського товариства любителів природознавства, антропології та етнографії, почесним членом Полтавської вченої архівної комісії. 1890 р. на сільськогосподарській виставці у Лубнах за зразкове квітникарство Міністерство землеробства і державного майна нагородила її срібною медаллю.

Після смерті чоловіка передала колекцію, що складалась з понад 20 тис. експонатів і 4 тис. книг, у дар Природничо-історичному музею Полтавського губернського земства.

1905 р. Катерина Скаржинська виїхала до Італії, згодом до Швейцарії, де

оселилась у Лозанні. Займалась доброчинністю, матеріально підтримувала політемігрантів. У Давосі видавала літературно-науковий журнал «За рубезжом». 1913 р. відійшла від політичної діяльності.

1913 року Катерина Миколаївна повернулася на Україну. У 1932 р. Скаржинська померла у Круглику напередодні голодомору.

Великою знаменитою майстринею вишивальницею є Віра Сергіївна Роїк, народилася 25 квітня 1911 року в місті Лубни нині Полтавської області. Її батьками були Лідія Еразмівна Сосюрко (Яворська), художник-графік, та Сергій Онуфрійович Сосюрко, залізничний службовець. З 1952 року жила в Сімферополі. Закінчила Московський художній інститут у 1963 році.

Вперше свої вишивки Роїк виставила в 1936 році на Всесоюзній виставці у Москві.

Загалом майстриня організувала 140 персональних виставок своїх творів «Український рушничок», в тому числі, у всіх обласних центрах України, а також у Росії, Німеччині, Болгарії, Польщі, Туреччині. Брала участь у 287 загальних художніх виставках в СРСР, України і за кордоном, у тому числі в Бельгії, Франції, Угорщині, Італії, Монголії, СІЛА, Хорватії. Роботи Роїк зберігаються в 43 музеях різних країн світу.

Вишивальниця є засновницею музею декоративного мистецтва народних умільців, салону живопису самодіяльних художників Криму і школи української вишивки в Криму.

Роїк була членом Національної спілки майстрів народної творчості України. Володіла 300 видами технік вишивання народів світу.

В. Роїк – автор вишивок як суто традиційних, що розкривають багатівікову творчість українського народу, так і новаторських, сучасних, в яких зберігається живий зв'язок з українською народною творчістю.

Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня (19.04.2001), вагомий особистий внесок у розвиток національної культури і мистецтва, вагомі творчі здобутки).

Померла 3 жовтня 2010 року була похована у Сімферополі.

21 квітня 2011 року у Сімферополі на фасаді будівлі школи-гімназії №9, де працювала В.С. Роїк, їй відкрито меморіальну дошку. 14 грудня 2012 року у Сімферополі відкрито музей української вишивки імені Віри Роїк [4].

Художник-модельєр, вишивальниця Олександра Василівна Теліженко народилася в родині хлібороба 30 березня 1952 року, м. Звенигородка на Київщині, тепер Черкаська обл.

В 1967 році закінчила 8 класів Звенигородської школи та вступила до Вижницького училища прикладного мистецтва (Буковина), де її викладачем художньої вишивки була Олена Гасюк.

1975 року одружується з Миколою Теліженком, який згодом став заслуженим художником України (2007).

Навчалась у Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва (нині Львівська академія мистецтв) на кафедрі моделювання вбрання. 1979 року в Одеському замку, філіалі Львівської картинної галереї, захистила дипломну роботу – виконану нею колекцію середньовічних костюмів.

Ще в інституті вона сумлінно захопилася науковою роботою. Не припиняла її під час праці на Черкаській фабриці художніх виробів імені Лесі Українки; спершу була там художником-модельєром (1979–1982), а потім –

головним художником (1983–1990). Олександра Василівна створила на підприємстві музей народної вишивки, в основу якого лягли зразки, виявлені у польових експедиціях на Черкащині.

1990 року стала художником Черкаської організації СПУ.

1991–2011 рр. – голова Черкаського обласного осередку Спілки майстрів народного мистецтва України, в якому 1993 року заснувала науково творче підприємство «Арта». Його колектив і досі працює над практичним втіленням кращих традицій національного народного мистецтва, створюючи прапори та корогви, сувеніри та сценічні костюми. Має численні публікації у мистецьких і наукових виданнях.

Головною темою творчості О. Теліженко стає рушник. В 1996–1999 роках вона виконує колекцію тематичних рушників, (використовуючи переважно білий, червоний та чорний кольори), передає на полотні відчуття величчя й урочистості [5].

З 1984 року Теліженко – учасник обласних, всеукраїнських і міжнародних показів, має дипломи Виставки народного господарства України другого (1984) та першого (1987) ступенів [5].

Її авторська колекція вишивки складається з рушників, суконь, панно, купонів чоловічих сорочок і жіночих блуз із маркізету, наборів столової білизни, виконаних у власній, неповторній манері.

Твори Олександри Василівни прикрашають у Києві Дирекцію художніх виставок Міністерства культури і мистецтв та Національну спілку художників України, збірка її рушників містилась в Кобзарській світлиці експоцентру «Український Дім»; праці зберігаються у Черкаському художньому музеї й Національному музеї Чорнобиля (м. Славутич), а також у приватних осіб в Австралії, Канаді, Німеччині, США.

До числа заповзятих діяльниць вишивального мистецтва відносимо й декана факультету технологій та дизайну Валентину Петрівну Титаренко – доктор педагогічних наук, професор, про яку теж писала Євгенія Шудря у своїй праці «Оранта нашої світлиці».

Творчість майстринь належить до найкращих надбань української культури ХХ століття, вона стала предметом вивчення й дослідження мистецтвознавців, виявляє їх глибокий зв'язок з традиціями народної вишивки збереження й подальший розвиток її художньо-образної структури. Головне те, що сучасна вишивка зберігає свій духовний світ, поглиблює образну змістовність і доводить, що народне мистецтво, як і народна пісня у велике надбання нашої культури.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Одарченко П. Видатна діячка української культури кінця ХІХ століття (до 150-річчя від дня народження Олени Пчілки) / П. Одарченко // Народна творчість та етнографія. - 1999. - №2-3. - С. 3.
2. Титаренко В. П. Полтавська традиційна вишивка / В.П. Титаренко. – Полтава : Верстка, 2000. – 75с.
3. Шудря Є. Подвижниця народного мистецтва / Є. Шудря. - К. : «Ант», 2003. - с. 18-19.
4. За вишивки їй дали героя України. [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.volyn.com.ua/?arch=1226&article=0&rub=11>. –

Назва з екрану.

5. Заслужена художниця України Олександра Теліженко святкує ювілей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://cultura.at.ua/news/zasluzhena_khudozhnicja_ukrajini_oleksandra_telizhenko_svjatkuje_juvilej/2012-04-03-382. – Назва з екрану.

Масась Ірина

(Полтава, Україна)

ХАРАКТЕРИСТИКА НАЙДАВНІШИХ ЗАСОБІВ ШИТВА У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ Т. В. КАРИ-ВАСИЛЬЄВОЇ

Вишивка – поширений вид декоративного й ужиткового мистецтва. В якому узорі та зображення виконуються вручну, або машинним способом на різних тканинах, шкірі, та інших матеріалах лляними, бавовняними, шовковими, вовняними нитками, а також золотою ниткою. Однією з найвідоміших дослідниць ХХ ст. у галузі історії вишивкарства є Тетяна Валеріївна Кара-Васильєва [3, с. 24].

Тетяна Валеріївна Кара-Васильєва – український мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства, член-кореспондент Академії мистецтв України, провідний науковий працівник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського національної академії наук України [8, с. 75].

Після закінчення факультету мистецтвознавства Київського художнього інституту за спеціальністю «Історія і теорія мистецтв» почала працювати в музеї народного та декоративного мистецтва України. Тут зібрана велика колекція вишитих виробів з усіх регіонів України. А поруч, в церквах Печерської лаври, – шедеври церковного шиття, що є одним із найдавніших засобів шитва.

Т. Кара-Васильєва вивчає великий асортимент виробів декоративного мистецтва, в яких неодмінним елементом художнього вирішення образу є вишивка. Вона розкриває тонкощі техніки створення української вишивки. А їх неймовірно багато, адже кожен регіон України зберігає свої неповторні особливості в побудові композиції, колірному рішенні і техніці виконання [2, с. 32].

Напевно, жодна країна світу не має такого розмаїття кольору, великого асортименту вишивки, як Україна. Всі ці тонкощі доктор мистецтвознавства Тетяна Валеріївна описує у своїх працях. А безліч статей і книг розкривають яскравість і унікальність вишивки, одягу різних регіонів України.

У 1979 році Тетяна Валеріївна захистила дисертацію в Московському державному університеті імені М. Ломоносова на тему «Розвиток традицій полтавської народної вишивки в сучасних художніх промислах».

Виходять друком її дослідження – «Художні промисли України» (1979 рік), «Полтавська народна вишивка» (1983 рік), «Творці дивосвіту»